

Jezični pogled na struku: što knjižničarska terminologija govori o knjižničarima i kako korisnici poimaju knjižničare i knjižnicu

Jelena Stipetić Šušak, dipl. knjižničarka

Gradska knjižnica Rijeka
jelena.stipetic-susak@gkri.hr

Sažetak

Jezik struke reflektira svijet oko sebe. Jezik knjižničarstva kao struke je izvan disciplinaran pa već na njegovoj leksičkoj razini možemo prepoznati stav stručne zajednice prema vlastitoj struci, a zatim i stav svih ostalih zajednica koje koriste knjižnicu ili sudjeluju u njezinom radu. Narodna knjižnica je po svom poslanju otvorena svim lokalnim zajednicama pa je u radu prezentirano korištenje neke knjižničarske terminologije u različitim dobnim, staleškim i obrazovnim sociolektima. Zaključeno je da je bolje poznavanje članova knjižnice preduvjet efikasnije suradnje, na svim nivoima.

Ključne riječi: jezik knjižničarstva, jezik struke, sociolekti, leksik, funkcija jezika, izvanjezični kontekst

Summary

LSP (Language for Specific Purposes) reflects the world around us as professionals. Language of librarianship as a language of profession is extradisciplinary. It is possible to recognize attitude of professional community toward its own profession on lexical level as well as attitude of all other communities which use library services or cooperate with local library. According to its mission, public library is open to all local communities. This work will present examples the librarianship terms used in different sociolects according to age, social class and education level of their speakers. In conclusion, the better knowing of library users, the more efficient is collaboration in all levels.

Suvremene teorije jezika proučavaju jezik kao otvoren sustav koji je u neprestanoj korelaciji sa svijetom (svjetovima) oko sebe. Dakle, određene skupine (obrazovne, manjinske, staleške, dobne) koriste sebi svojstven metajezik / kod / varijetet / sociolekt koji odražava sliku njihove percepcije stvarnosti oko sebe. Svaki takav jezični varijetet je “u suodnosu s izvanjezičnim faktorima, sa specifičnim sociokulturnim varijablama svakog korisnika dotične varijante”.¹ Budući da narodne knjižnice surađuju s raz-

¹ Halwachs, D. W. (2001) Sociolingvistika. Uvod u lingvistiku, Zrinjka Glovacki-Bernardi et al. Zagreb: Školska knjiga, str. 200.

ličitim tipovima zajednica, vrlo je interesantno na temelju njihovog varijeteta stvoriti sliku o njihovom poimanju knjižnice, jer se svaka promjena u govornikovo društvenoj okolini reflektira i na njegove komunikacijske navike.

Iako bi jezik struke trebao biti intradisciplinarnan, u današnjoj težnji interdisciplinarnosti jezik struke rijetko ostaje bez utjecaja ostalih društvenih skupina s kojima ulazi u interakciju. Jezik knjižničarstva koristi se izvandisciplinarno, što znači da je česta “komunikacija između stručnjaka na određenom području i nestručnjaka”², dakle knjižničara i svih članova knjižnice.

Jezik reflektira stvarnost oko sebe na svim razinama, a u ovom radu bit će govora o leksičkoj razini.

Primjeri iz prakse

Krenimo primjerice od samoga termina *knjižnica* i *biblioteka*. Anić³ definira *knjižnicu* kao “ustanovu u kojoj se čuvaju i posuđuju knjige, periodične publikacije i dr.”. Mi knjižničari volimo misliti da je *knjižnica* puno više od toga. Govori se o *biblioteci* kao istoznačnici, što potvrđuje i Klaić⁴, koji natuknicu *biblioteka* objašnjava inačicom *knjižnica*. Korisnici starije

² Bukovčan, D. (2009) Od teorije do prakse u jeziku struke. Zagreb: Školska knjiga, str. 13.

³ Anić, V. (2004) Veliki rječnik hrvatskoga jezika, Zagreb: Novi liber.

⁴ Klaić, B. (2001) Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

životne dobi uglavnom koriste termin *biblioteka*. Oni se s poštovanjem odnose prema ustanovi u koju su došli. Za razliku od pripadnika mlađe životne dobi, oni nastoje zadržati jednu višu razinu komunikacije s knjižničarom kojega poštuju, uvažavaju. Uglavnom nastoje koristiti standardni jezik (ili mu se barem približiti najviše što mogu). Kod njih je naglašena formalna percepcija ustanove u kojoj je pohranjeno znanje. Za razliku od njih, pripadnici srednje i mlađe životne dobi gotovo uvijek koriste termin *knjižnica*. Oni svojom kako verbalnom tako i neverbalnom komunikacijom pokazuju da je za njih *knjižnica* mjesto čuvanja i posuđivanja knjiga, ali i mjesto boravka, druženja i na kraju njihov prostor, a ne prostor koji pripada knjižničarima. Komunikacija je koncizna, kratka i jasna, bez dodatnih pitanja, a sve u svrhu što bržeg zadovoljenja njihovih potreba. Koriste se razgovornim jezikom, pa čak i nekim svojim *slangom*. U engleskom jeziku koristi se pojam *library* (koji bi odgovarao našem *knjižnica*), a u njemačkom jeziku koristi se *Bibliothek*, jer Nijemci vrlo i u svemu drže do tradicije, ali i *Bücherei*, koji bi odgovarao našem *knjižnica*. Termini se koriste potpuno ravnopravno (*Stadtbibliothek Bremen, Stadtbücherei Frankfurt*). Zanimljivo je i to da oba termina u korijenu imaju riječ *knjiga*, a knjige su samo jedno od vrsta građe kojim se *knjižnica* bavi: tu su još i časopisi, računala, dokumenti u elektroničkom obliku (filmovi, glazba, CD-ROM-ovi itd.), *online* izvori informacija itd. I u engleskom jeziku je ista situacija pa *library* također dolazi od riječi *libre = knjiga*.

Pa ipak, određena zbirka (uglavnom izdavača npr. *biblioteka* Na tragu klasika) i dalje se u hrvatskom jeziku naziva *bibliotekom*.

Drugi primjer je sintagma *narodna knjižnica*. Knjižničari često koriste ovaj pojam, jer je misija jednoga narodnog knjižničara učiniti znanje dostupno svim vrstama korisnika, svim lokalnim zajednicama. Knjižničari će rijetko koristiti drugu sintagmu. Mi smo tu “za narod”. U odnosu prema medijima, političkim strujama, svekolikoj javnosti koristit će se pojam *javne knjižnice*. Ova sintagma više naglašava dostupnost knjižnice, a manje njezinu otvorenost svim lokalnim zajednicama. Sintagma *gradska knjižnica* uvriježena je među korisnicima knjižnice. Naglašava osnivača knjižnice. Svaka narodna knjižnica trebala bi biti u nekakvom centru grada pa pojam označava i lokaciju. Nerijetko se među korisnicima može čuti “Idem u Gradsku!” ili “Upravo sam u Gradskoj” i sugovornik već razumije da se radi o knjižnici i njezinoj zgradi. U engleskom jeziku koristi se javna knjižnica (*public library*), a u njemačkom *gradska* (*Stadtbibliothek*).

Termin *korisnik* kod nas je uvriježen za nekoga tko koristi usluge knjižnice. U srpskom jeziku⁵ koristi se pojam *član*. U našem knjižničnom katalogu i u međusobnoj komunikaciji i knjižničari u nas služe se pojmom *član*, ali kad govorimo o knjižnicama na stručnom, znanstvenom nivou ili u službenim komunikacijama redovito se koristi termin *korisnik*. *Korisnik* je po Aniću⁶ “onaj koji što koristi, upotrebljava (spravu, stroj, bankovni kredit); koji se čime koristi (nekom mogućnošću, stručnom uslugom itd.)”,

⁵ Kovačević, Lj., Injac, V., Begenišić, D.. (2004) Bibliotekarski terminološki rečnik: englesko – srpski: srpsko – engleski. Beograd: Narodna biblioteka Srbije.

⁶ Nav. dj. pod br. 4, str. 617.

dok je *član*⁷ “pripadnik neke skupine”. U narodnim knjižnicama *korisnici* nisu samo pasivni korisnici usluga; oni surađuju s knjižnicom, volontiraju, uključuju se u njezin rad. Knjižnica surađuje sa svojim lokalnim zajednicama i na temelju toga donosi nabavnu, programsku i ostale politike djelovanja. Stoga se termin *član* čini kao bolje rješenje, jer se radi o punopravnim sudionicima u procesu. Kad se govori o uslugama koje knjižnica pruža, ispravno je rabiti izraz *korisnik* (engl. *user*, njem. *Nutzer*), a kad govorimo o različitim lokalnim zajednicama, o slici knjižnice u društvu adekvatnim se čini izraz *član* (engl. *member*, njem. *Mitglied*). Izrazi *članarina*, *članska iskaznica* redovito su i jednoznačno u uporabi.

Čitateljski klub označava “krug ljudi udružen radi zadovoljavanja zajedničkog (političkog, sportskog i sl.) interesa”⁸ – u ovom slučaju ljubavi prema knjizi, čitanju, raspravljanju o pročitanoj. U hrvatskom jeziku se u središtu zbivanja nalaze čitatelji, naglasak je na osobama koje u procesu sudjeluju. U engleskom jeziku u središtu zbivanja nalazi se knjiga (*book club*), a njemački si je dao dovoljno prostora da naglasi važnost i knjige, a i zajednice koja oko knjige djeluje – *Buchgemeinschaft*.

Za člansku *iskaznicu* (člansku, a ne korisničku!) se često rabi samo izraz *iskaznica*. Izraz je prevedenica iz njemačkoga *Ausweis*. Konotacije na njemačku riječ su još uvijek vezane uz Drugi svjetski rat i legitimiranje ljudi po ulici. *Iskaznica* u hrvatskom jeziku također je riječ s vrlo formalnim konotacijama pa mlađi korisnici knjižničnih usluga ne koriste izraz, jer je

⁷ Isto, str. 171.

⁸ Isto, str. 580.

prehladan i preformalan za ono što za njih knjižnica predstavlja: njihov treći prostor. Oni uglavnom koriste termin *kartica* (engl. *card*). Korisnici starije životne dobi koriste termin *legitimacija*. Oni s respektom kroče u ustanovu koja je jedan od hramova znanja i smatraju svojom dužnošću službeno predstavljanje svojega identiteta – legitimaciju. Po Aniću⁹ legitimirati znači “(za)tražiti od koga dokazivanje identiteta na osnovu osobne iskaznice”. *Legitimacija* u sebi sadrži konotacije hladnoće, distance, formalnosti. Gotovo kao *iskaznica*, u današnje vrijeme.

Što se tiče suvremenih prevedenica s engleskoga jezika, kao i u ostalim strukama i životu uopće, ni knjižničarstvo tu nije iznimka pa korisnici koriste uglavnom izraze *printanje*, *fotokopiranje*. Obrazovaniji korisnici često upravo uporabom izraza *tiskanje*, *preslika* žele uspostaviti distinkciju između sebe i “ostalih”. Koriste ih vrlo naglašeno i gotovo nikad nesvjesno. U samom cjeniku knjižnica koristi se *fotokopiranje* (a ne *preslikavanje*). Po Aniću¹⁰ *preslikati* znači “učiniti kopiju slike”, a ne kopiju bilo kakvog dokumenta. Pa ipak, Ministarstvo unutarnjih poslova traži npr. *presliku* radne knjižice¹¹ ili će vas škola za upis djeteta tražiti *presliku* izvoda iz matične knjige rođenih. Što se termina *računalo* tiče, korisnici ga redovito koriste i uvriježio se u službenoj komunikaciji s knjižničarom. U međusobnoj komunikaciji korisnici za računalima ipak će radije koristiti *kompjutor* ili skraćenicu *komp*. Za termin *zakasnina* (prijelaz roka posudbe) korisnici

⁹ Isto, str. 676.

¹⁰ Isto, str. 1172.

¹¹ Dostupno na: www.mup.hr/39.aspx (citirano 2015-04-20).

vrlo često rabe izraz *kazna*. Ovdje je riječ o korisnicima svih životnih dobi. Stariji opet problematici zakašnjenja prilaze sa strahopoštovanjem, a mlađi korisnici još se nalaze u formalnom obrazovanju i pod roditeljskim okriljem pa im pojam kažnjavanja nije stran. Korisnici srednje životne dobi koriste izraz *globa* koji označava “1. sudsku ili upravnu novčanu kaznu 2. svotu koja se plaća za učinjeni prekršaj”.¹² U razdoblju za vrijeme bivše Jugoslavije koristio se termin *globa* pa su korisnici srednje životne dobi s tim terminom dobro upoznati. Često kažu da su “u prekršaju”, što je opet dio formalne, stroge, “režimske” terminologije.

U engleskom jeziku koristi se izraz *overdue* (prošao rok) pa bi naša *zakašnina* bila značenjska posuđenica toga izraza (preko (roka) posudbe). U njemačkom jeziku se koristi termin *Gebühr* (taksa, pristojba), što opet potvrđuje njemačku formalniju tradiciju, koja postoji i danas, u suvremenim poimanjima knjižnica.

Zanimljiv je i termin *opomena*, koji je u srpskom jeziku primjerice ostao nepromijenjen. Dakle, nakon prekoračenja roka posudbe, korisnicima usluga šalju se pisane obavijesti o dugovanju. U hrvatskom jeziku koristi se termin *obavijesti*, koji nije “obojen” opominjanjem, kuđenjem, preodgojem. Po Aniću¹³ opomena je “najblaži ili jedan od blažih oblika kazne (ili mjere kazne) kad se ne izvršavaju obveze”. Budući da dugovanje prema knjižnici ne tretiramo kao kaznu, tako je i ovaj pojam neprimjeren. Uostalom, danas ljudi žive u vrlo teškim financijskim i egzistencijalnim uvjetima

¹² Nav. dj. pod br. 2, str. 356.

¹³ Nav. dj. pod br. 2, str. 946

da su nerijetke opomene zbog neplaćenih računa koje pristižu na kućne adrese. Knjižnica ne želi biti dio tih konteksta. Nijemci ne šalju pisane obavijesti (samo e-mailom o prekoračenju roka posudbe – *Überschreitung der Leihfrist*).

Proučavajući određen jezik struke, u ovom slučaju jezik knjižničarstva, možemo zaključiti da je i on, kao i svaki jezični sloj, podložan promjenama. Odražava percepciju struke u javnosti pa se tako izraz *bibliotekarstvo* zamijenio izrazom *knjižničarstvo*, jer se promijenila koncepcija i poimanje knjižnica. Knjižnice više nisu ustanove u koje korisnici kroče sa strahopoštovanjem, već mjesto učenja, dolaženja do informacija, mjesto dolaženja do znanja, mjesto kvalitetnog provođenja slobodnoga vremena, mjesto druženja itd. Jedan uobičajeniji, svagdašniji izraz je stoga primjereniji.

Kada govorimo o članovima knjižnice, vrlo je važno osvijestiti da je svaki sociolekt koji oni unesu u jednu narodnu knjižnicu odraz njihova obrazovanja, imovinskog stanja, dobi. Za knjižničara je vrlo važno da unaprijed može detektirati ponešto o osobi koju ima pred sobom: to mu može pomoći u odabiru kvalitetne knjige baš za tog dotičnog člana, u odlučivanju o količini informacija koje će ponuditi članu, uopće u ophođenju i eventualnom izbjegavanju bilo kakvih šumova u komunikaciji.

Osim što nam varijetet nekog člana knjižnice odaje ponešto o njemu samom, on reflektira i sliku koju je član stvorio o knjižnici: percipira li je kao još jednu u nizu ustanova koja “trenira strogoću”, misli li o njoj kao o ugodnom mjestu boravka itd. Znanje o tome kako članovi poimaju knjižnicu od velike je koristi knjižničarima koji eventualnu krivu sliku o svome

poslanju, o knjižnici i o sebi samima mogu pokušati ispraviti. Sve veći utjecaj engleskoga vidljiv je i u jeziku knjižničarstva, a jezik opet reflektira anglosaksonski (mrežni) utjecaj na sve sfere života.

Budući da jezik reflektira svijet oko sebe, svoj svijet možemo jezikom učiniti primjetnijim, važnijim, zanimljivijim, upravo uz pomoć jezika možemo doći do nekih evaluacija koje bi podigle kvalitetu. Narodne knjižnice su otvorene ljudima bez obzira na dob, spol, obrazovanje, vjersku i nacionalnu pripadnost itd. Nema boljeg uzorka za istraživanje javnoga mišljenja o knjižnicama i knjižničarstvu.

